

Ochrona przyrody jako kierunek rozwoju lokalnego w opinii mieszkańców obszarów chronionych województwa świętokrzyskiego

Słowa kluczowe: rozwój zrównoważony, województwo świętokrzyskie, ochrona przyrody, obszary chronione, badania ankietowe

Key words: sustainable development, Swietokrzyskie Voivodeship, nature conservation, protected areas, survey

Zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U.04.92.880 z dnia 30 kwietnia 2004 r., art. 6. 1) w Polsce istnieje szereg form ochrony przyrody, a są to w szczególności parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu.

W Polsce obszary chronione obejmują 33,1% powierzchni kraju, przy czym ich obszar jest zróżnicowany w poszczególnych regionach. Największy ich udział odnotowuje się w województwie świętokrzyskim, bo aż 63%. W województwie tym, wśród 72 gmin wiejskich w 49 w całości powierzchni przeważają omawiane obszary chronione.

Parki krajobrazowe wraz parkami narodowymi, rezerwatami przyrody i obszarami chronionego krajobrazu tworzą układ wzajemnie uzupełniających się form ochrony przyrody, a związany z tym stopień rygoru prawnego zależy od lokalnych warunków. Na przestrzeni ostatnich lat następuje wzrost powierzchni tych obszarów w całości obszaru Polski, gdyż w 1980 r. wynosił 3,5%, a w 1999 r. już 33,1% [9]. Podstawowym celem przedstawionego działania jest utrzymanie naturalnych procesów przyrodniczych, stabilności ekosystemów, a w szczególności zachowanie bioróżnorodności. W świetle obowiązujących przepisów w Polsce obszary parków krajobrazowych i chronionego krajobrazu są najbardziej predysponowane do realizacji w nich idei rozwoju zrównoważonego. Ma ona szczególne znaczenie gdyż obszary chronione spełniając różne zadania, w szczególności dbają o tereny o naturalnych wartościach przyrodniczych. Rozwój zrównoważony i trwały obszarów wiejskich jest w ramach Unii Europejskiej jednym z najważniejszych koncepcji rozwoju. Sama definicja rozwoju zrównoważonego i trwałego była wielokrotnie dyskutowana w literaturze, a szczegółowo jest omówiona u B. Piontek [2].

Wraz ze zmniejszeniem stopnia bioróżnorodności, wprowadzono w Unii Europejskiej ustawodawstwo wspierają-

ce programy ochrony środowiska w rolnictwie. Programy rolno-środowiskowe są w Unii Europejskiej obowiązujące od 1993 r. w ramach drugiego filaru Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) i stanowią instrument wielofunkcyjnego oraz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich o charakterze wybitnie proekologicznym.

Według Siekierskiego [10] istotne znaczenie w zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego na obszarach wiejskich mają te kierunki zagospodarowania, które decydują o prawidłowym funkcjonowaniu środowiska przyrodniczego, a więc będzie to: kanalizacja i oczyszczanie ścieków, gazyfikacja, składowanie i utylizacja odpadów oraz promowanie ekologicznych kierunków rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich, a zwłaszcza rolnictwa integrowanego, ekologicznego oraz agroturystyki. W założeniach rozwoju regionalnego obszarów o istotnych wartościach przyrodniczych wyróżnia się następujące kierunki: produkcja dla kraju i na eksport zdrowej żywności, roślin leczniczych, oraz miodu i surowców pszczelich, rozwój lecznictwa, a także turystyki i rekreacji [8].

Nawiązując do problematyki ekorozwoju na obszarach chronionych niniejsze opracowanie poszukuje odpowiedzi dotyczących barier i szans rozwoju działań na rzecz ochrony przyrody jako jednego z kierunków rozwoju gmin wiejskich. Celem jest przedstawienie opinii mieszkańców województwa świętokrzyskiego w zakresie działań na rzecz ochrony przyrody.

Zakres i metodyka badań

Badania, mające na celu określenie podstaw dla kierunków rozwoju obszarów chronionych w województwie świętokrzyskim, są prowadzone przez autora od 1998 r. Wyniki zaprezentowane obejmują badania wykonane w okresie od maja 2004 r. do listopada 2006 r. Obejmują one – między innymi – rozpoznanie czynników wpływających na wielofunkcyjny ekorozwój obszarów chronionych. W ramach tych prac wykonano badania ankietowe w 44. gminach

Dr inż. Ł. Popławski – Uniwersytet Rolniczy im. Hugo Kołłątaja w Krakowie, Katedra Ekonomii

o przewadze obszarów chronionych, a także w gminie Iwaniska o 48% powierzchni tych terenów. Celem tych badań było uzyskania opinii na temat potencjału gospodarczego tego obszaru i wpływu rozwoju zrównoważonego na życie ich mieszkańców. Dane statystyczne oraz inne materiały uzyskane z gminy stanowiły element uzupełniający szerszych badań. Uwzględnione jednostki stanowiły 61% gmin wiejskich w województwie świętokrzyskim i 90% jednostek wiejskich o przewadze w ich powierzchni obszarów chronionych.

Kwestionariusze ankietowe wypełniały wszystkie osoby zainteresowane tym problemem oraz mające znaczący autorytet i wpływ na podejmowane decyzje, a są to w szczególności: wójt, radni, sołtysi, pracodawcy, przedsiębiorcy, zainteresowani przyszłością gminy mieszkańcy, rolnicy, liderki organizacji kobiecych, liderzy organizacji społecznych i politycznych oraz związków zawodowych, ksiądz, aptekarz, lekarze i nauczyciele, co jest zgodnie z poglądem jaki prezentuje Parysek [4] i Siekiński [11] że głównie te osoby wyznaczają kierunki działań rozwojowych w danej społeczności wiejskiej. Tak więc dobór „próby” był celowy, trudno bowiem badać osoby, które nie były zainteresowane i nie rozumiały problemu rozwoju obszarów chronionych z punktu widzenia ich gminy. Wśród ankietowanych rolnicy stanowili od 30–40 %, a pozostałą grupę wyżej wymienione osoby. Struktura wiekowa respondentów mieściła się w 5 przedziałach wiekowych, mianowicie: do 29 lat, od 30 do 39 lat, od 40 do 49 lat, od 50 do 59 lat i powyżej. W każdej z gmin liczba ankiet skierowanych bezpośrednio do mieszkańców wynosiła średnio 250, z których co najmniej 100 zostało wypełnionych, a następnie poddanych analizie. W grupie ankietowanych liczba kobiet i mężczyzn była porównywalna.

Ankietowani wskazywali na skali od 1 do 9 na przyczyny, które utrudniają lub stwarzają szanse rozwoju dla danego kierunku (9 – maksymalne natężenie zjawiska). W celu usystematyzowania wyników, podzielono odpowiedzi na 3 grupy, to jest: 1–3 najmniej utrudniające lub stwarzające najmniejsze szanse rozwoju, 4–6 obojętne dla szans i barrier, natomiast 7–9 to najbardziej utrudniające lub stwarzające największe szanse. Pełny opis metodyczny omawianych badań ankietowych zaprezentowano w pracy [7].

Ekologizacja rolnictwa a działania na rzecz ochrony przyrody

Ekologizacja powinna następować w rolnictwie – ale też w jego otoczeniu – przez tworzenie gospodarstw ekologicznych, zwłaszcza w rejonach objętych ochroną ze względu na szczególne uwarunkowania przyrodnicze, wprowadzenie systemu atestacji gospodarstw, jak również poprawę sanitacji gospodarstw i wsi, rozwój rolnictwa energetycznego, wprowadzenie systemu ekologizacji ekonomicznego otoczenia gospodarstw rolnych itp.. Oznacza

to, że strategia ekologizacji sektora rolniczego oraz jego otoczenia winna być uwzględniana nie tylko w odniesieniu do rolnictwa, lecz także do rozwoju innych działalności pozarolniczych, podejmowanych na obszarach wiejskich. Ekologizacji polskiej polityki rolnej sprzyja:

- duża powierzchnia obszarów chronionych,
- niski poziom stosowania chemii rolnej,
- wielokierunkowy charakter produkcji gospodarstw chłopskich,
- stosunkowo małe zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego na tle innych krajów,
- duże zasoby siły roboczej.

Wprowadzenie wymogów polityki ekologicznej do polityki rolnej powinno sprzyjać uruchomienie stosowanych bodźców prawnych, ekologicznych i organizacyjnych, a zwłaszcza finansowych.

W ramach krajowego programu rolnośrodowiskowego w gospodarstwie rolnym może być wdrażane od 1 do 3 pakietów, a wysokość corocznych płatności zależy od realizowanego pakietu, i wynosi od 160 do 1800 złotych [1]. Dlatego zapytano rolników o wysokość dopłat czy jest wystarczająca w ramach tego najbardziej proekologicznego instrumentu. Rozpatrując uzyskane wyniki należy zwrócić uwagę, że na 45 badanych gmin, tylko w 2. jednostkach samorządowych rolnicy nie oczekują za użytkowanie zgodne z ochroną środowiska wsparcia finansowego. Natomiast za takie użytkowanie oczekuje się przede wszystkim wyższych cen produktów rolnych z własnego gospodarstwa i cen gwarantowanych (z wyjątkiem gminy Złota, gdzie są wysoko wyspecjalizowane gospodarstwa warzywnicze na najlepszych glebach). W zakresie innych oczekiwań ankietowani wskazywali: kontraktację (w 7 gminach „nie”) i zapłaty za konkretne działanie (w 4 jednostkach lokalnych „nie”). Ponadto zapytano rolników czy w związku z takimi działaniami na rzecz ochrony przyrody chcą wyższych dopłat. Zapytano ankietowanych czy o 200% wyższe dopłaty są satysfakcjonujące (to jest ok. 2 razy więcej niż średnio w krajowym programie rolnośrodowiskowym), a później o 300 i 500%. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że o 200% wyższe dopłaty byłyby zachęcające dla rolników, a w razie wyższych płatności o 500% tylko w co czwartej gminie respondenci odpowiadali, że taka dopłata nie spowodowała by dalej „przyjaznych” działań na rzecz środowiska. Takie dopłaty stanowią już 10-krotność normalnej dopłaty – wynoszącej średnio 503,31 złotych na hektar [3]. Wyniki te świadczą, że obecnie krajowy program rolnośrodowiskowy kształtuje płatności na zbyt niskim poziomie, a rolnicy oczekują przede wszystkim wyższych cen produktów rolnych z własnego gospodarstwa i cen gwarantowanych oraz kontraktacji. Zapłata za konkretne działanie, np. skoszenie trawy, jest najbardziej pozytywnie odbierana przez rolników. To rozwiązanie, na przykład, jest często wykorzystywane w Biebrzańskim Parku Narodowym [5].

Działania na rzecz ochrony przyrody jako kierunek rozwoju gospodarczego w kontekście ochrony środowiska przyrodniczego

Ochrona przyrody jako kierunek rozwoju najbardziej predisponowany dla obszarów chronionych, była przez mieszkańców w różnych gminach umieszczana na 2–4 miejscu. Wśród wielu barier, takich jak: przepisy prawne, brak zainteresowania mieszkańców ochroną przyrody i wartościowych walorów przyrodniczych istnieją również inne elementy, do których można zaliczyć: brak infrastruktury na rzecz ochrony przyrody, brak instrumentów ekonomicznych wspierających taki rozwój, brak opłacalności takiej działalności, brak środków finansowych na taki rozwój, brak należytej świadomości ekologicznej, brak promocji walorów przyrodniczych. Ponadto oprócz przewyższenia wyżej wymienionych elementów, również ważną są instrumenty, które mogą zachęcić do działalności z zakresie działań na rzecz ochrony przyrody, np. ulgi i zwolnienia podatkowe, bezpłatne doradztwo, gwarancje kredytowe.

Wśród barier rozwojowych dla działalności w zakresie ochrony przyrody respondenci najczęściej wymieniali: brak środków finansowych (we wszystkich gminach, oprócz Krasocina i Sitkówki Nowiny) oraz brak infrastruktury na rzecz ochrony przyrody (w 41 gminach, oprócz gmin Daleszyce, Kluczewsko, Krasocin i Sitkówka Nowiny). Ponadto respondenci wskazują na brak instrumentów ekonomicznych wspierających taki rozwój (we wszystkich gminach, oprócz Krasocina, Sitkówki Nowiny oraz Kij), co świadczy, że w rozpatrywanych terenach bra-

kuje informacji o możliwościach finansowania działalności na rzecz ochrony przyrody z programów rolnośrodowiskowych (tab. 1). Z innych barier wymieniono brak:

- należytej świadomości ekologicznej – w 41 gminach odpowiedzieli respondenci,
- wartościowych walorów przyrodniczych – w 25 gminach,
- promocji walorów przyrodniczych – 36 gminach,
- zainteresowania mieszkańców ochroną przyrody – w 40 gminach,
- opłacalności działalności na rzecz ochrony przyrody – w 38 gminach.

Mieszkańcy gmin za główne szanse rozwoju dla tego kierunku uznają: wynajem mienia państwowego lub samorządowego po preferencyjnych cenach (w 36 gminach), bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne (we wszystkich gminach, oprócz Krasocina, Sitkówki Nowiny i Kluczewska), a zwłaszcza ulgi i zwolnienia w podatku od nieruchomości (w 39 gminach). Istotną szansą mogłyby być według respondentów również gwarancje kredytowe (40 gmin), co należy rozumieć jako wyraz zapewnienia sobie przez mieszkańców zabezpieczenia (tab. 2). Przestrzenne rozmieszczenie odpowiedzi mieszkańców w zakresie najbardziej preferowanego z zaproponowanych instrumentów ekonomicznych w każdej gminie zaprezentowano na mapce nr 1, a rozmieszczenie obszarów chronionych w województwie świętokrzyskim na mapce nr 2.

Ponadto w 34 gminach ankietowani wskazywali ulgi i zwolnienia w podatku od środków transportowych.

Tab. 1. Wypowiedzi respondentów – bariery rozwojowe działalności w zakresie ochrony przyrody

Gmina	Brak wartościowych walorów przyrodniczych %		Brak promocji walorów przyrodniczych %		Brak zainteresowania mieszkańców ochroną przyrody %		Brak należytej świadomości ekologicznej %	
	NK	K	NK	K	NK	K	NK	K
Bačkowice	19,08	24,43	18,18	25,76	15,04	32,33	24,81	30,08
Bałtów	28,71	44,56	21,78	48,52	20,00	41,00	20,79	46,54
Bliżyn	38,23	23,54	23,30	53,40	24,75	42,58	20,38	42,73
Bodzechów	26,96	33,04	17,80	47,46	21,01	42,86	27,97	39,83
Bogoria	15,38	18,47	11,63	37,21	6,97	32,57	17,69	25,39
Brody	35,33	36,85	23,13	43,29	29,20	30,65	25,00	38,97
Daleszyce	23,81	10,48	22,22	22,23	22,12	17,30	30,28	17,43
Gnojno	31,29	34,70	28,77	31,24	23,81	38,10	30,67	40,66
Górno	25,24	30,10	11,76	47,06	13,72	45,10	16,50	34,96
Imielno	29,24	35,85	20,95	40,00	16,98	39,62	25,00	50,00
Iwaniska	45,54	24,76	24,27	39,81	17,14	43,81	26,67	39,05
Kije	27,10	10,28	22,43	19,63	23,36	17,76	20,56	22,43
Kluczewsko	34,78	20,66	26,09	23,91	20,93	22,09	25,55	30,01
Krasocin	27,36	29,25	35,58	24,04	30,19	22,64	29,36	32,11
Łagów	30,61	35,72	11,22	43,88	16,16	46,47	13,13	46,47
Łopuszno	20,88	36,26	17,00	39,00	28,89	26,67	22,45	36,73
Masłów	35,59	22,04	15,96	36,98	16,81	36,27	20,17	36,13
Michałów	18,69	36,45	14,42	38,47	17,76	40,18	18,52	44,44
Mirzec	25,89	31,26	13,76	36,70	15,31	36,94	21,42	39,30
Mniów	33,64	31,76	17,27	42,73	12,38	35,24	19,81	43,40
Nowy Korczyn	12,26	28,31	22,12	20,19	14,95	30,85	24,52	15,11
Oksa	30,07	24,82	35,82	24,63	30,30	29,55	32,37	34,54

Opatowiec	15,38	35,58	20,56	47,67	16,67	43,52	19,44	47,23
Pacanów	19,35	45,17	31,31	45,46	23,96	38,54	26,80	35,06
Pawłów	24,54	18,19	16,51	33,95	9,91	33,33	18,02	37,84
Piekoszów	17,31	13,46	14,42	15,39	9,52	22,86	18,09	20,01
Pierzchnica	25,59	39,72	24,00	43,00	23,00	38,00	29,29	44,45
Radoszyce	22,00	27,00	13,13	41,41	15,69	45,10	15,84	52,48
Raków	42,16	33,33	24,75	48,52	24,00	51,00	26,73	41,59
Ruda Maleniecka	41,41	30,31	19,80	47,53	26,73	38,62	26,47	52,94
Sitkówka Nowiny	16,36	14,55	21,82	20,00	11,81	19,10	25,45	15,46
Skarżysko Kościelne	28,28	33,34	21,00	41,00	18,37	36,74	19,80	48,52
Słupia Jędrzejowska	17,86	21,43	19,47	25,66	19,64	25,00	19,47	15,93
Słupia Konecka	17,39	16,52	18,42	17,54	15,65	19,13	11,21	25,86
Smyków	30,84	41,12	22,02	40,37	18,52	37,96	25,93	41,66
Sobków	30,39	18,63	13,86	32,68	12,87	34,66	19,61	24,51
Solec Zdrój	33,06	29,84	24,22	42,19	20,93	35,66	15,38	51,54
Stopnica	21,82	54,54	9,01	51,35	11,71	58,56	7,27	61,82
Strawczyn	29,79	28,71	16,33	38,77	25,51	39,80	26,00	44,00
Szydłów	21,74	33,91	20,00	47,83	17,54	46,50	19,13	47,83
Tuczępy	14,43	44,33	21,43	45,92	17,35	46,94	21,00	51,00
Wiślica	31,68	34,65	29,90	27,84	24,24	31,31	30,69	35,64
Wodzisław	29,09	24,55	21,50	38,31	17,43	27,53	29,73	35,14
Zagnańsk	36,11	24,08	20,37	35,19	24,30	30,84	28,04	40,18
Złota	34,82	8,93	9,82	10,72	8,11	21,62	9,82	14,29

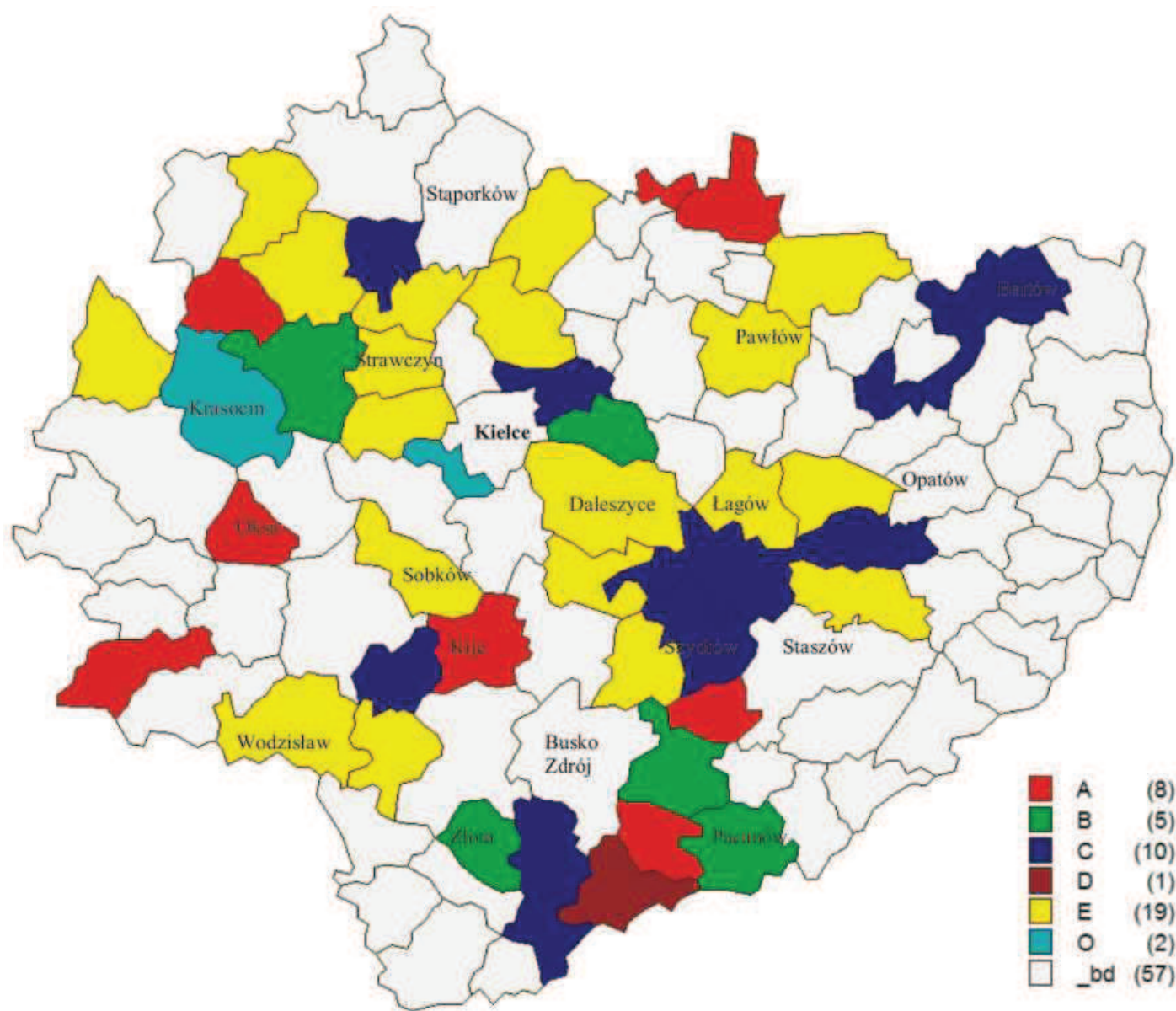
Źródło: Badania własne NK- niekorzystny, K- korzystny

Tab.2. Wypowiedzi respondentów – bariery rozwojowe działalności w zakresie ochrony przyrody

Gmina	B. opłacalności %		B. instrumentów ekonomicznych %		B. infrastruktury na rzecz ochr. przyrody %		B. środków finansowych %	
	NK	K	NK	K	NK	K	NK	K
Bańkowiec	22,14	27,48	13,53	34,59	20,45	33,34	21,21	38,64
Bałtów	27,00	35,00	19,00	50,00	24,49	38,78	20,41	48,98
Bliżyn	21,36	39,81	15,53	54,37	12,62	44,66	15,69	59,80
Bodzechów	23,73	44,07	20,51	48,72	20,17	50,01	17,24	56,90
Bogoria	15,27	34,35	13,74	32,06	17,83	31,78	12,98	33,59
Brody	23,53	36,77	23,13	45,53	25,92	40,01	23,36	47,44
Daleszyce	25,00	15,74	17,76	23,36	24,30	18,70	24,77	32,11
Gnojno	31,76	35,81	31,76	43,92	30,00	44,00	26,35	49,33
Górno	12,62	43,69	14,56	42,73	16,50	44,67	10,68	42,72
Imielno	22,12	40,38	20,19	47,12	18,69	50,47	18,10	51,42
Iwaniska	24,04	37,50	20,95	42,86	18,27	40,38	19,05	40,00
Kije	18,69	15,89	21,70	15,09	19,63	26,17	23,58	26,42
Kluczewsko	22,22	20,00	24,42	26,74	32,58	23,60	22,09	27,91
Krasocin	38,68	17,92	43,81	22,86	36,54	22,11	35,24	23,67
Łagów	19,39	41,84	9,37	46,88	18,37	42,86	12,37	50,52
Łopuszno	16,00	38,00	18,37	39,80	21,28	44,68	17,65	51,96
Masłów	10,17	40,68	15,97	35,29	15,96	39,50	21,00	42,87
Michałów	16,82	39,26	15,74	46,30	19,05	41,90	13,08	46,73
Mirzec	17,12	42,34	19,64	41,97	19,09	35,46	13,39	44,65
Mniów	15,89	44,86	8,57	46,67	9,43	53,78	11,32	54,72
Nowy Korczyn	15,09	21,70	13,08	27,11	18,09	24,77	14,95	24,31
Oksa	25,18	24,45	23,13	32,10	25,00	27,27	36,15	37,70
Opatowiec	22,22	37,04	25,00	53,71	22,64	41,51	23,15	48,15
Pacanów	23,08	40,66	28,28	43,44	27,37	36,85	32,32	48,49
Pawłów	11,01	33,03	10,00	38,18	11,92	35,79	10,09	50,46
Piekoszów	10,48	18,09	8,65	27,89	11,42	20,96	8,57	26,67
Pierzchnica	28,57	36,74	26,00	41,00	26,00	44,00	28,00	53,00
Radoszyce	11,00	49,00	25,00	43,00	14,71	37,25	14,85	50,50
Raków	27,27	37,38	20,00	46,00	25,74	31,69	15,15	49,50
Ruda Maleniecka	28,43	33,34	21,21	50,51	23,96	45,83	22,45	56,12
Sitkówka Nowiny	24,45	18,28	24,07	15,75	17,27	14,55	24,77	15,60
Skarżysko Kościelne	21,43	43,88	22,00	34,00	24,24	37,38	28,71	41,59
Słupia Jędrzejowska	19,30	28,07	17,54	28,95	19,47	31,86	21,93	32,46
Słupia Konecka	21,05	21,05	20,18	27,19	21,74	22,61	17,39	26,09
Smyków	25,22	27,04	36,94	44,14	29,36	39,45	32,73	44,54

Sobków	21,36	31,07	19,42	33,01	21,78	33,67	19,61	37,26
Solec Zdrój	15,50	40,31	15,87	46,04	14,06	42,19	15,38	46,93
Stopnica	11,71	59,46	10,81	56,76	12,04	54,63	8,18	59,09
Strawczyn	26,26	42,43	22,92	46,87	24,73	31,18	17,52	43,31
Szydłów	21,93	37,72	24,35	46,96	22,32	43,75	24,35	43,48
Tuczepy	16,67	41,66	12,24	52,05	15,46	41,24	10,20	52,04
Wiślica	27,27	36,36	22,77	34,65	23,47	41,84	22,77	37,62
Wodzisław	19,27	30,27	22,93	35,79	23,85	35,78	24,77	43,12
Zagnańsk	16,82	33,65	25,00	33,33	20,37	37,96	26,41	33,97
Złota	5,61	25,23	3,60	27,03	4,50	33,34	5,40	71,18

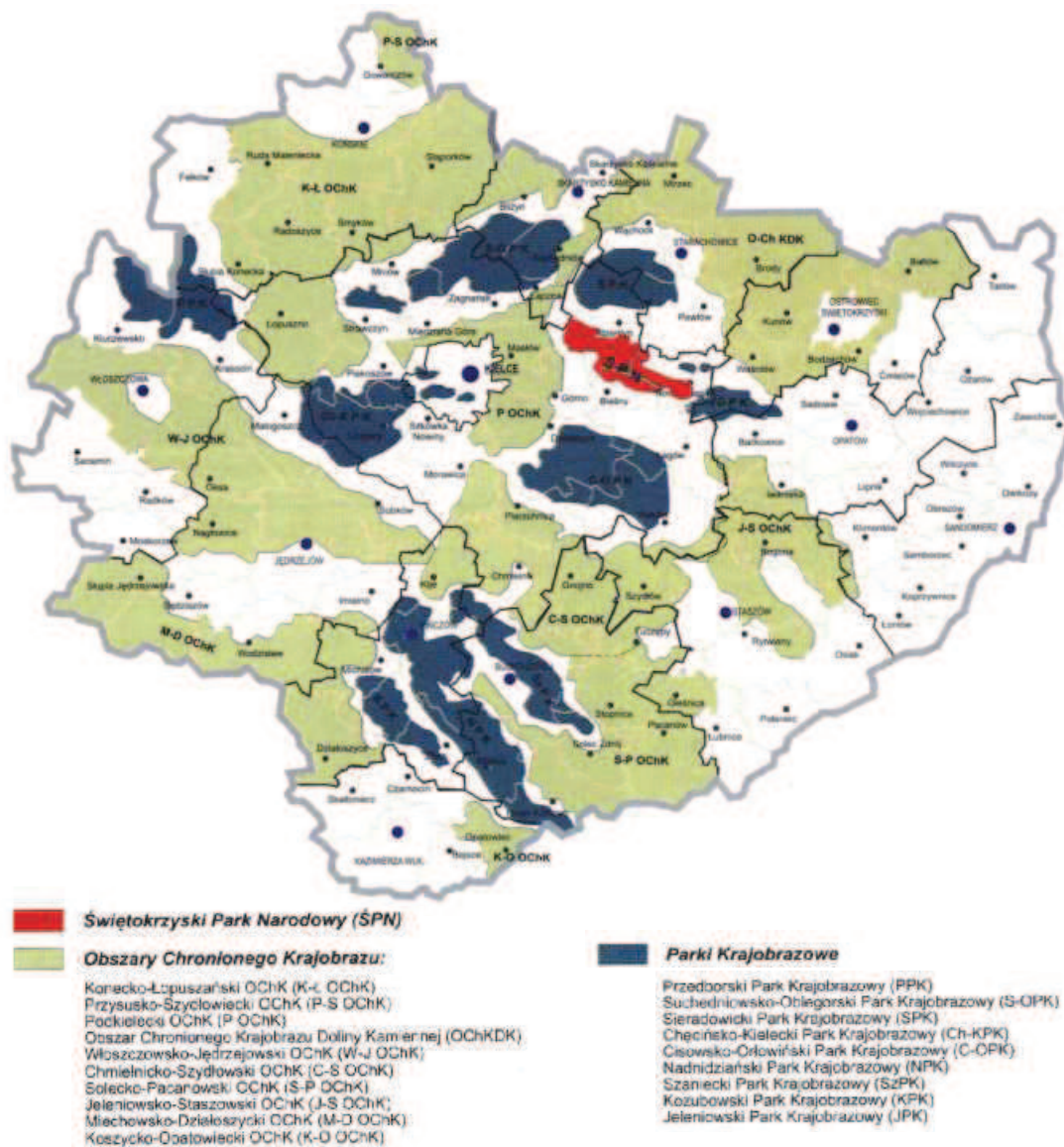
Źródło: Badania własne NK- niekorzystny, K- korzystny

Mapa poglądowa nr 1. Szanse – działania na rzecz ochrony przyrody

A – ulgi i zwolnienia w podatku od nieruchomości, B – wynajem mienia samorządowego po preferencyjnych cenach, C – bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne, D – ulgi i zwolnienia w podatku od środków transportowych, E – gwarancje kredytowe, O – bez instrumentów wspierających lub odpowiedzi, bd – brak danych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań

Mapa poglądowa nr 2. Rozmieszczenie obszarów chronionych w województwie świętokrzyskim

Źródło: Stan środowiska w województwie świętokrzyskim. Biblioteka Monitoringu Środowiska, Kielce 1999, s. 199

Tab. 3. Wypowiedzi respondentów – szanse rozwojowe działalności w zakresie ochrony przyrody

Gmina	Wynajem mienia państwowego, %		Bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne, %		Ulgi i zwolnienia w podatku od środków transportowych, %		Gwarancje kredytowe, %		Ulgi i zwolnienia w podatku od nieruchomości, %	
	NK	K	NK	K	NK	K	NK	K	NK	K
Baćkowice	16,15	27,70	23,31	33,08	22,56	27,07	16,79	36,65	19,08	32,83
Bałtów	29,90	40,20	21,65	47,42	27,55	34,70	26,80	46,40	22,45	44,90
Bliżyn	12,74	37,26	19,42	39,80	19,42	40,77	13,73	49,02	15,53	46,61
Bodzechów	20,91	41,82	25,45	50,92	23,42	41,45	16,96	50,01	19,64	41,97
Bogoria	14,06	28,91	10,94	36,72	8,59	31,25	6,25	50,78	12,60	33,07
Brody	26,92	33,08	23,31	42,10	25,00	40,15	23,66	42,75	18,80	37,59
Daleszyce	24,53	28,30	18,69	26,17	17,76	27,10	15,38	34,62	20,38	28,16
Gnojno	36,05	31,98	33,55	36,25	34,90	33,56	32,65	38,10	30,67	34,00
Górno	25,24	32,04	28,71	31,69	30,10	28,15	31,37	20,59	19,42	30,10
Imielno	29,13	34,95	23,30	42,72	23,81	38,09	27,45	35,30	22,33	41,75
Iwaniska	28,00	41,00	24,24	47,48	20,59	42,16	25,49	45,10	24,27	39,81
Kije	10,68	26,21	12,15	20,56	12,26	16,04	14,02	18,69	8,49	30,19
Kluczewsko	27,27	17,05	24,14	18,39	26,37	20,88	20,93	27,91	27,91	22,09
Krasocin	40,38	20,20	46,73	21,50	37,73	20,76	30,19	24,53	35,24	21,90

Łagów	17,89	30,53	13,54	41,67	18,75	36,46	17,89	44,22	17,71	36,46
Łopuszno	18,52	38,27	22,92	35,42	19,28	27,71	25,61	28,05	20,00	37,65
Masłów	22,61	29,57	19,83	32,76	22,41	25,01	23,27	29,32	22,41	31,04
Michałów	22,86	32,38	16,98	40,57	18,87	35,85	17,31	45,19	18,87	43,40
Mirzec	22,93	32,12	16,36	38,19	18,91	36,05	14,54	36,37	19,09	41,82
Mniów	15,15	44,45	15,15	47,48	16,50	46,61	13,86	58,42	16,50	50,49
Nowy Korczyn	16,04	24,53	17,92	20,76	15,09	24,53	18,09	20,96	22,33	20,39
Oksa	34,37	28,13	28,46	28,47	31,49	25,99	33,59	28,91	28,68	30,24
Opatowiec	22,64	16,04	21,90	24,77	20,19	16,35	20,00	22,86	17,92	24,53
Pacanów	31,58	35,79	31,96	35,06	35,79	29,47	28,72	35,11	31,18	30,11
Pawłów	9,43	33,97	10,91	40,00	11,21	37,39	12,26	42,46	6,54	31,78
Piekoszów	10,48	22,85	7,69	21,16	8,57	21,91	12,38	27,62	10,48	20,00
Pierzchnica	24,24	44,45	22,22	48,49	25,00	41,00	22,00	50,00	22,00	40,00
Radoszyce	16,83	37,62	14,85	44,55	20,59	38,24	23,23	47,47	18,81	42,57
Raków	17,17	41,42	16,00	47,00	21,21	42,43	25,25	41,42	20,62	40,21
Ruda Maleniecka	24,21	47,37	24,47	50,00	23,91	48,92	30,77	50,55	20,21	47,88
Sitkówka Nowiny	16,51	15,60	30,91	14,55	24,54	15,46	30,84	10,29	20,37	17,59
Skarżysko Kościelne	30,61	37,76	27,55	40,82	30,61	41,84	30,21	39,58	27,55	41,84
Słupia Jędrzejowska	26,78	23,22	24,78	24,78	31,25	24,11	29,20	18,59	22,12	25,67
Słupia Konecka	15,31	17,12	11,21	26,72	17,39	27,83	14,91	25,44	14,91	29,83
Smyków	37,74	32,07	32,71	43,93	36,54	34,61	35,00	43,00	39,05	38,09
Sobków	15,96	30,85	19,80	39,61	18,00	33,00	12,12	44,45	15,00	37,00
Solec Zdrój	17,60	34,40	15,87	38,89	21,87	40,63	18,40	38,40	16,00	48,00
Stopnica	10,28	58,88	15,74	50,00	11,11	55,56	13,20	52,84	9,43	51,89
Strawczyn	21,59	28,41	23,91	36,96	31,11	34,45	26,74	39,54	25,25	29,20
Szydłów	23,01	39,82	24,56	44,74	22,12	27,98	22,68	38,73	27,19	41,23
Tuczępy	20,20	41,42	33,00	36,00	27,00	38,00	31,31	41,42	12,87	44,56
Wiślica	32,65	31,63	26,00	41,00	30,69	26,73	27,66	32,98	27,55	28,57
Wodzisław	23,58	33,97	23,36	33,65	24,53	34,90	20,75	37,74	22,64	30,19
Zagnańsk	26,21	31,08	24,04	34,61	27,62	30,48	27,88	34,62	25,00	31,73
Złota	16,96	66,08	8,33	12,97	15,89	14,95	7,41	62,96	6,54	15,89

Źródło: Badania własne NK- niekorzystny, K- korzystny

Zgodnie z danymi zawartymi w tabeli 4 (a, b) wśród najistotniejszych zadań z zakresu ochrony środowiska mieszkańcy wskazywali:

- podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców (najmniej w Słupii Koneckiej),
- utrzymanie czystości środowiska – we wszystkich gminach (najmniej w Piekoszowie),
- zorganizowanie odbioru śmieci – we wszystkich gminach (najmniej w Piekoszowie i Złotej),
- zlikwidowanie dzikich wysypisk śmieci – we wszystkich gminach (najmniej w Piekoszowie),
- uregulowanie gospodarki ściekowej – we wszystkich gminach
- ekologiczne systemy ogrzewania – we wszystkich gminach (oprócz gminy Złotej),
- ekologicznie prowadzenie gospodarstwa rolnego – we wszystkich gminach.

Z wszystkich odpowiedzi wynika, że największą uwagę respondenci przywiązują do: zlikwidowania dzikich wysypisk śmieci, zorganizowanego odbioru śmieci, uregulowania gospodarki ściekowej, utrzymania czystości środowiska, podniesienia świadomości ekologicznej mieszkańców, wprowadzenia ekologicznych systemów ogrzewania, a na końcu do ekologicznego prowadzenia gospodarstwa.

Zróżnicowanie przestrzenne różnych form ochrony przyrody jest zmienne, w poszczególnych województwach,

przy czym największy wpływ ma ono na rozwój w województwie świętokrzyskim, a następnie kolejno w warmińsko-mazurskim i małopolskim, natomiast najmniejszy w łódzkim. Badania przeprowadzone w województwie świętokrzyskim nad wpływem tych obszarów na rozwój gminy z 6 punktów widzenia jednoznacznie potwierdzają, że na rozwój przemysłu te tereny mają niekorzystny wpływ (2 gminach odpowiedź była odwrotna, ale w granicach błędu statystycznego). Natomiast położenie na tych obszarach ma charakter pozytywny: w aspekcie społecznym (w 5. gminach niekorzystny), rolniczym (2 gminy), turystycznym (1 gmina, ale w granicach błędu statystycznego), infrastruktury technicznej (9 gmin), a zdecydowanie średnio ponad 2-krotnie więcej odpowiedzi „korzystny” w zakresie kształtowania i ochrony środowiska [6].

Jednym z ważniejszych zagadnień jest ocena przez mieszkańców korzyści lub ograniczeń jakie wiążą się z obszarem chronionym. Respondenci w tym zakresie wskazywali, że obszar chroniony może przynieść korzyści głównie poprzez: nowe miejsca pracy (tylko w 4. gminach przy drogach krajowych były odpowiedzi negatywne), większe dochody (w 13. gminach odpowiedziano twierdząco, a w 4. negatywnie), zwiększenie napływu turystów, zachowanie walorów przyrodniczych i rozwój działalności gospodarczej przyjaznej środowisku – najbardziej pozytywnie we wszystkich gminach, zwiększenie możliwości produkcji

Tab. 4a. Wypowiedzi respondentów – najistotniejsze cele z zakresu ochrony środowiska

Gmina	Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców, %		Utrzymanie czystości środowiska, %		Zorganizowanie odbioru śmieci, %	
	NK	K	NK	K	NK	K
Baćkowice	5,38	60,77	6,92	60,00	3,87	51,17
Bałtów	3,03	76,77	6,86	72,55	9,00	68,00
Bliżyn	2,94	75,49	4,85	73,79	4,85	76,68
Bodzechów	9,24	65,55	10,74	61,99	13,79	49,14
Bogoria	4,61	60,78	11,00	62,00	8,46	69,23
Brody	7,69	71,54	7,52	78,95	20,00	60,00
Daleszyce	13,33	36,19	23,85	29,36	19,05	23,81
Gnojno	8,78	66,22	10,74	69,80	9,46	65,54
Górno	10,89	41,59	4,85	50,49	3,00	50,00
Imielno	6,86	61,77	14,29	64,76	16,83	56,44
Iwaniska	13,59	57,28	12,38	64,76	11,76	58,83
Kije	5,61	62,62	4,63	74,07	3,81	51,43
Kluczewsko	13,41	54,88	13,55	59,37	15,38	54,95
Krasocin	19,00	57,00	30,77	51,92	25,49	50,00
Łagów	7,14	69,39	5,94	69,31	13,00	53,00
Łopuszno	4,90	70,59	7,29	79,17	6,25	61,46
Masłów	7,56	57,99	6,72	66,39	16,81	56,30
Michałów	5,66	65,09	11,01	66,97	2,83	71,70
Mirzec	9,91	54,05	8,04	58,93	15,17	51,80
Mniów	4,81	60,58	3,60	65,77	7,48	60,74
Nowy Korczyn	3,77	29,25	6,54	37,39	2,80	30,85
Oksa	12,40	59,69	14,39	68,34	7,58	80,30
Opatowiec	11,32	56,61	6,54	72,90	13,21	67,92
Pacanów	7,29	71,88	6,06	75,76	11,34	72,17
Pawłów	9,56	62,66	3,64	78,18	6,36	73,64
Piekoszów	15,24	29,52	36,19	17,14	30,48	14,28
Pierzchnica	3,03	65,66	6,00	74,00	11,11	60,61
Radoszyce	4,00	63,00	9,80	59,80	5,94	57,43
Raków	4,04	74,75	4,85	75,73	2,94	82,36
Ruda Maleniecka	8,79	59,34	9,28	70,10	14,74	73,68
Sitkówka Nowiny	18,44	33,99	28,18	35,46	7,27	28,19
Skarżysko Kościelne	5,05	60,61	4,04	69,68	12,00	68,00
Słupia Jędrzejowska	16,67	25,00	14,91	31,58	13,27	29,21
Słupia Konecka	22,02	7,34	1,77	49,56	0,88	57,89
Smyków	12,61	72,26	8,18	77,28	13,64	75,45
Sobków	7,84	55,89	10,78	61,77	9,00	54,00
Solec Zdrój	3,08	68,46	3,08	73,84	7,81	60,16
Stopnica	5,50	65,14	3,60	72,98	8,11	74,77
Strawczyn	7,00	69,00	1,85	81,48	9,09	58,59
Szydłów	9,82	66,97	5,26	65,80	6,14	65,79
Tuczępy	13,00	48,00	11,88	70,30	15,00	63,00
Wiślica	4,90	72,55	2,91	76,70	10,78	64,71
Wodzisław	6,36	60,00	9,01	70,27	6,31	63,96
Zagnańsk	5,77	73,08	6,48	77,78	15,38	63,47
Złota	1,78	31,26	0,89	88,40	37,50	25,89

Źródło: Badania własne NK- niekorzystny, K- korzystny

Tab. 4b. Wypowiedzi respondentów – najistotniejsze cele z zakresu ochrony środowiska

Gmina	Zlikwidowanie dzikich wysypisk śmieci, %		Uregulowanie gosp. ściekowej, %		Ekologiczne systemy ogrzewania, %		Ekologicznie prowadzone gospodarstwa rolne, %	
	NK	K	NK	K	NK	K	NK	K
Baćkowice	7,69	58,46	3,94	60,63	11,72	50,00	6,15	42,31
Bałtów	6,12	82,66	7,00	74,00	6,18	60,83	11,11	62,63
Bliżyn	2,94	75,49	2,94	85,30	8,74	62,13	6,80	61,16
Bodzechów	4,89	68,28	4,96	69,42	13,04	58,27	12,17	52,18
Bogoria	3,08	66,15	5,38	66,93	7,69	55,39	3,08	63,84
Brody	10,53	71,43	14,50	64,13	10,69	62,59	11,36	56,82
Daleszyce	16,67	32,40	11,93	35,78	14,15	28,30	11,11	31,48

Gnojno	6,04	77,86	8,16	75,51	9,46	52,03	11,56	61,23
Górno	3,96	56,44	2,91	51,46	3,96	44,55	5,94	40,60
Imielno	5,61	69,16	11,65	59,22	20,19	47,12	12,15	48,60
Iwaniska	9,52	72,39	10,48	61,90	18,27	45,19	7,62	45,71
Kije	6,54	69,16	1,87	70,09	3,74	59,81	3,77	52,83
Kluczewsko	13,98	64,52	10,46	53,49	21,50	49,47	11,95	47,83
Krasocin	17,47	58,26	15,84	54,46	22,77	46,54	23,76	47,53
Łagów	5,94	69,31	9,09	58,59	13,26	50,01	9,27	52,59
Łopuszno	4,35	76,09	3,30	73,63	12,50	52,27	6,67	60,00
Masłów	8,47	62,71	5,93	67,80	10,17	50,00	8,40	46,22
Michałów	4,59	68,80	7,48	71,02	7,34	56,88	7,48	53,27
Mirzec	4,46	66,08	8,92	58,94	13,39	45,54	5,36	50,00
Mniów	3,60	65,77	7,21	59,46	12,38	53,33	8,57	54,29
Nowy Korczyn	2,83	42,45	2,83	39,62	8,41	31,78	5,60	28,98
Oksa	9,55	75,74	18,94	62,88	25,95	42,75	20,61	44,28
Opatowiec	7,54	80,20	4,71	81,14	15,24	42,86	13,21	42,45
Pacanów	5,05	81,82	6,18	78,36	7,22	56,70	4,21	58,95
Pawłów	9,01	81,08	10,00	67,27	10,09	44,96	8,26	53,21
Piekoszów	22,86	22,85	16,19	26,67	12,38	27,62	7,61	29,53
Pierzchnica	4,08	74,49	10,10	55,56	12,00	49,00	8,00	53,00
Radoszyce	4,95	64,36	5,94	58,42	10,00	52,00	6,17	46,91
Raków	3,06	79,59	5,94	70,30	8,16	60,21	2,97	66,34
Ruda Maleniecka	9,09	76,77	6,25	70,83	21,05	48,42	11,58	55,79
Sitkówka Nowiny	10,00	40,00	10,91	30,91	9,17	34,87	11,54	30,77
Skarżysko Kościelne	6,12	75,52	7,00	72,00	8,08	48,49	8,08	53,54
Słupia Jędrzejowska	10,71	37,51	13,16	28,95	16,67	18,42	17,54	16,67
Słupia Konecka	2,63	50,00	10,00	27,27	7,14	35,72	2,63	35,09
Smyków	13,76	79,82	10,91	77,28	18,52	48,15	13,89	51,85
Sobków	8,82	62,75	3,03	63,64	12,12	47,48	6,93	46,54
Solec Zdrój	4,69	74,22	10,00	60,77	13,49	55,56	5,64	62,10
Stopnica	8,26	73,39	3,64	74,54	8,11	47,75	7,21	57,66
Strawczyn	5,77	73,08	10,31	62,89	7,14	55,11	7,77	65,05
Szydłów	6,96	75,65	6,09	72,17	7,02	50,87	8,69	49,57
Tuczępy	8,91	73,27	2,97	75,25	14,14	46,47	13,00	45,00
Wiślica	5,77	77,88	1,90	83,81	11,54	57,69	11,00	58,00
Wodzisław	1,80	77,48	4,50	66,67	8,26	45,87	10,09	52,30
Zagnańsk	4,67	75,70	4,76	81,91	7,77	67,96	7,84	62,75
Złota	8,11	30,63	6,25	83,04	51,35	20,72	17,86	20,53

Źródło: Badania własne NK- niekorzystny, K- korzystny

ekologicznej – również pozytywnie, poprawę warunków zdrowotnych oraz życia mieszkańców (pozytywnie, ale mniej zdecydowanie, przy czym w 5 gminach najczęściej odpowiedzi „nie wiem”). Natomiast w zakresie ograniczeń uzyskano następujące wyniki: w 7. gminach o intensywnym rolnictwie stwierdzono, że są ograniczenia w produkcji rolniczej, a w 12. że ich nie ma (w gminach tych jest dużo lasów, rolnicy produkują na potrzeby własne, mieszkańcy utrzymują się głównie z pracy w mieście). Ponadto w ponad 50% gmin stwierdzono, że obszar chroniony wiąże się z utrudnieniami w budownictwie (w 24 jednostkach). Natomiast opinia w zakresie ograniczeń w działalności gospodarczej jest niejednoznaczna (wszystko zależy od warunków lokalnych). Utraty miejsc pracy z tytułu obszaru chronionego raczej nie ma (tylko w 2 gminach o charakterze przemysłowym zwrócono na to uwagę), nie widzą też ankietowani ograniczeń związanych z masową turystyką [5].

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonej analizy i danych ankietowych dotyczących opinii mieszkańców obszarów chronio-

nych w zakresie rozwoju opierające się na rozwoju poprzez działalność na rzecz ochrony przyrody można sformułować następujące wnioski:

- wśród barier rozwojowych dla działalności w zakresie ochrony przyrody respondenci najczęściej wymieniali: brak środków finansowych oraz brak infrastruktury na rzecz ochrony przyrody;
- z innych barier wymieniono brak zainteresowania mieszkańców ochroną przyrody oraz należytej świadomości ekologicznej;
- równocześnie respondenci wskazują na brak instrumentów ekonomicznych wspierających taki rozwój, co świadczy, że w rozpatrywanych terenach występuje brak informacji o możliwościach finansowania działalności na rzecz ochrony przyrody z programów rolno-środowiskowych;
- mieszkańcy gmin za główne szanse rozwoju dla tego kierunku uznają: wynajem mienia państwowego lub samorządowego po preferencyjnych cenach oraz bezpłatne doradztwo ekonomiczno-prawne
- istotną szansą mogłyby być również gwarancje kredytowe oraz ulgi i zwolnienia z podatku od nieruchomości;

- odpowiedzi z zakresu – najistotniejsze cele z zakresu ochrony środowiska – największą uwagę respondenci przywiązują do: zlikwidowania dzikich wysypisk śmieci, zorganizowanego odbioru śmieci, uregulowania gospodarki ściekowej, a dopiero na końcu do ekologicznego prowadzenia gospodarstwa.

LITERATURA

- [1] Czyżewski A., Henisz-Matuszczak A.: Programy rolno-środowiskowe w Wielkopolsce w świetle absorpcji środków unijnych z PROW [w: Przedsiębiorstwa agrobiznesu w rozwoju obszarów wiejskich]. Red. A. Marcyśiak. Akademia Podlaska, Siedlce 2006
- [2] Koncepcja rozwoju zrównoważonego i trwałego Polski. Red. B. Piontek. Wyd. PWN. Warszawa 2002
- [3] Mickiewicz A., Mickiewicz P.: Transfery finansowe środków unijnych dla polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich Bydgoskie Towarzystwo Naukowe Prace Wydziału Nauk Przyrodniczych Seria B Nr 57, 2005
- [4] Parysek J.J.: Podstawy gospodarki lokalnej. Wyd. UAM Poznań 2001
- [5] Popławski Ł.: Obszary chronione a rozwój gmin wiejskich w opinii mieszkańców województwa świętokrzyskiego, [W:] Bariery w zarządzaniu parkami krajobrazowymi w Polsce pod red. K. Zimmiewicza, Wyd. PTE Warszawa 2008
- [6] Popławski Ł.: Wpływ obszarów chronionych na rozwój lokalny gmin wiejskich województwa świętokrzyskiego w opinii mieszkańców Wyd. PAN Oddz. Kraków, Acta Agraria et Silvestria, Vol. XLVI/1, 2006
- [7] Popławski Ł.: Zastosowanie metody QUOTA SAMPLING w badaniu kierunków rozwoju obszarów chronionych, [W:] „Przedsiębiorczość po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej” T.1, pod red. nauk. L. Pałasz, Monografie AR Szczecin, 2005
- [8] Prandecka B.: Długofalowe zadania trwałego rozwoju Polski i ochrony środowiska przyrodniczego, Synteza, Białystok 1994
- [9] Rocznik statystyczny – ochrona środowiska, GUS, Warszawa 2004
- [10] Siekierski J.: Rolnictwo i wieś polska wobec współczesnych wyzwań rozwojowych i integracyjnych, Wyd. Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie 2002
- [11] Siekierski J.: Rola liderów wiejskich w absorpcji finansowych środków unijnych dla rozwoju rolnictwa o obszarów wiejskich, [w:] Pałasz L. (red.) Wpływ integracji europejskiej na przemiany strukturalne obszarów o wysokim bezrobociu, Wyd. AR Szczecin, Szczecin 2004

Rejestry GMO

Zgodnie z art. 34, 40, 50, 56 ustawy z dnia 22 czerwca 2001 r. o organizmach genetycznie zmodyfikowanych (Dz. U. 76, poz. 811, Minister Środowiska ma obowiązek prowadzić publiczne rejestry GMO: zamkniętego użycia GMO, zamierzonego uwolnienia GMO do środowiska, produktów GMO oraz wywozu za granicę i tranzytu przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej produktów GMO.

- Rejestr Zamkniętego Użycia GMO, który zawiera:
 - wnioski o wydanie zgody na zamknięte użycie GMO wraz z dokumentacją,
 - powiadomienia o ponownym zamkniętym użyciu GMO,
 - zgody na zamknięte użycie GMO wraz z uzasadnieniami oraz informacje o cofnięciu i zmianie tej zgody,
 - opinie Komisji,
 - informacje o awariach, w tym:
 - listę awarii,
 - analizę przyczyn poszczególnych awarii,
 - opis doświadczeń zdobytych podczas akcji ratowniczej i usuwania skutków awarii,
 - wykaz środków podjętych przez użytkownika GMO w celu uniknięcia podobnych awarii w przyszłości,
 - ocenę skutków awarii.
- Rejestr Zamierzonego Uwalniania GMO do Środowiska, który, zawiera:
 - wnioski o wydanie zgody na zamierzone uwolnienie GMO do środowiska wraz z dokumentacją,
 - zgody na zamierzone uwolnienie GMO do środowiska wraz z uzasadnieniami oraz informacje o cofnięciu i zmianie tej zgody,
 - opinie Komisji,
 - sprawozdania z przeprowadzonych działań.
- Rejestr Produktów GMO, który zawiera:

- wnioski o wydanie zezwolenia na wprowadzenie do obrotu produktu GMO wraz z dokumentacją,
- zezwolenia na wprowadzenie do obrotu produktu GMO wraz z uzasadnieniami oraz informacje o cofnięciu lub zmianach tych zezwoleń,
- decyzje w sprawie zakazu lub ograniczenia obrotu handlowego produktem GMO wraz z uzasadnieniem,
- opinie Komisji,
- informacje o zagrożeniach dla zdrowia ludzi lub dla środowiska i podjętych działaniach interwencyjnych jeśli okażą się konieczne dla zapewnienia bezpieczeństwa ludzi i środowiska.
- Rejestr Wywozu za Granicę i Tranzytu przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej produktów GMO który zawiera:
 - wnioski o wydanie zezwoleń na wywóz za granicę produktów GMO z dokumentacją,
 - wnioski o wydanie zezwoleń na tranzyt przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej produktów GMO z dokumentacją,
 - zezwolenia na wywóz za granicę wraz z uzasadnieniami,
 - zezwolenia na tranzyt przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej produktów GMO wraz z uzasadnieniami,
 - opinie Komisji.

Ww. rejestry są bezpłatne i publicznie dostępne na stronie [www Ministerstwa Środowiska](http://gmo.mos.gov.pl) pod adresem: <http://gmo.mos.gov.pl>. Rejestry dotyczące GMO zostały przygotowane i są prowadzone przez Zespół ds. GMO, tel. 022 5792723.

*Departament Ochrony Przyrody
Ministerstwo Środowiska*